

Covid-19: Από την Ατομική στην Κοινωνική Ευθύνη

του Αντώνη Μπρούμα

Ατομική Ευθύνη & Πανδημία

Από την έναρξη της πανδημίας η κυβέρνηση επικαλείται την ατομική ευθύνη για τη συμμόρφωση με τα αντιφατικά της μέτρα κατά του ιού, τα οποία νομοθετεί με καταγιγιστικούς ρυθμούς. Η επίκληση στην ατομική ευθύνη είναι αποκύημα της φιλελεύθερης ιδεολογίας της κυβέρνησης. Σύμφωνα με την ιδεολογία αυτή, οι κοινωνίες απαρτίζονται από άτομα, η ευθύνη για τα κοινωνικά φαινόμενα κατανέμεται ατομικά και τα κοινωνικά προβλήματα επιλύονται με αναγωγή στο άτομο.

Ο φιλελευθερισμός μπορεί να είναι χρήσιμος για την δικαιολόγηση και διαιώνιση της υπάρχουσας κοινωνικής συνθήκης. Η αναγωγή των πάντων στο άτομο είναι ικανή βάση για τον ισότιμο καταμερισμό ευθυνών, αποκρύπτοντας έτσι τις κοινωνικές ανισότητες, όπως την ασυμμετρία ισχύος, πόρων και δυνατοτήτων για το άλλως δύνασθαι πράττειν. Κυρίως όμως μεταθέτει την ευθύνη για κάθε κοινωνικό ζήτημα στο αφηρημένο άτομο, βγάζοντας λάδι τις ευθύνες των δομών κυριαρχίας και συγκροτώντας ένα εν τοις πράγμασι ανεύθυνο για τα πάντα. Αποτελεί έτσι εισιτήριο για την απραξία και την διαιώνιση του υπάρχοντος.

Εντούτοις, το πρόβλημα με τον φιλελευθερισμό είναι ότι αποτελεί παραλλακτικό σχήμα για την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτό καθιστά την επίκληση στην ατομική ευθύνη, εκτός από ανήθικο εργαλείο χειραγώγησης μιας ξεφτιλισμένης κυριαρχίας, και έναν αναποτελεσματικό τρόπο για τον περιορισμό της πανδημίας. Είναι αλήθεια ότι η επίκληση στην ατομική ευθύνη επενδύει στην εσωτερική και αυτο-

συμμόρφωση με τις κυβερνητικές επιλογές, θεωρητικά αυξάνοντας την κυβερνησιμότητα του πληθυσμού. Επειδή όμως δεν απευθύνεται σε μπάλες μπιλιάρδου αλλά σε ανθρώπινα όντα με νόηση και ροπή σε κοινωνικές αντιφάσεις, η ατομική ευθύνη φαντάζει ελάχιστα πειστική. Γιατί αν όλοι είμαστε εγωιστικά άτομα, που κοιτάμε την πάρτη μας, όπως από το πρωί ως το βράδυ μας εξαναγκάζει η εμπορευματική αγορά και το κράτος, τότε γιατί κάποιος νέος να λάβει μέτρα προστασίας, για να προστατεύσει γηραιότερους; Το σχήμα του φιλελεύθερου ατόμου, δηλαδή του κακομαθημένου κωλόπαιδού στο οποίο εκπαιδεύεται 24/7 και έχει ταυτίσει με την επιτυχία, του υπαγορεύει να διασκεδάσει χορεύοντας μέχρι το πρωί. Τέτοια ανεύθυνη στάση την δικαιολογεί κάλλιστα πάλι με την ατομική ευθύνη των γηραιότερων: ας λάβουν αυτοί μέτρα, για να μην κολλήσουν, δεν είναι δικό του θέμα.

Και έτσι ερχόμαστε στην ουσία της υπόθεσης.

Πόσο αποτελεσματική μπορεί να είναι η ατομική ευθύνη σε μία κοινωνία για την πάταξη της πανδημίας; Μίας πανδημίας, που περισσότερο από ποτέ δείχνει πως όλοι είμαστε ίσοι μπροστά στον θάνατο, διασυνδεδεμένοι μεταξύ μας λόγω τρόπου διάδοσης του ιού και εξαρτημένοι ο ένας από τον άλλο λόγω του μεγέθους του ιικού φορτίου στην κοινωνία μας, ανεξαρτήτως αν είμαστε φτωχοί ή πλούσιοι και πολίτες ή μετανάστες / πρόσφυγες. Ο συνασπισμός της κοινωνίας γύρω από την καραντίνα της κυβέρνησης τους πρώτους μήνες έδειξε τα κοινοτικά αντανakλαστικά της Ελληνικής κοινωνίας, που παραμένουν εναργέστερα από άλλες κοινωνίες παρ' όλα τα παραμύθια του κεφαλαίου. Αυτό συνέβη γιατί το ένστικτο αυτοσυντήρησης σε συνδυασμό με το απόλυτο της αξίας της ανθρώπινης ζωής (που είναι άλλο ένα διαφοροποιό χαρακτηριστικό μας) λειτούργησε στο ανώτερο δυνατό επίπεδο, το κοινοτικό.

Έγινε αντιληπτό και διαδόθηκε αστραπιαία πως πρέπει να τηρήσουμε μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης, για να μην συντριβούμε υπό το βάρος ενός ανύπαρκτου συστήματος υγείας, το οποίο μας έχει χαρίσει αφειδώς το Ελληνικό κράτος. Για ποια

ατομική ευθύνη λοιπόν μας μιλάτε;

Από την Συλλογική Ευθύνη και την Ευθύνη απέναντι στην Κοινότητα

Υπάρχει πειστική απάντηση στην φιλελεύθερη ιδεολογία της ατομικής ευθύνης; Φυσικά και υπάρχει. Δεν θα την βρούμε όμως ούτε στο αντίπαλο δέος του φιλελευθερισμού, τον μαρξισμό, ούτε όμως στον στιρνερισμό, που άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην αναρχική σκέψη και χαρακτηρίζει αρκετές από τις σύγχρονες ομάδες, που για κάποιον λόγο θέλουν να αυτοαποκαλούνται κληρονόμοι των μεγαλύτερων στιγμών της ανθρωπότητας στην ιστορία.

Για τους μαρξιστές και τους κομμουνιστές η ευθύνη για τα πάντα δεν μπορεί παρά να είναι αποκλειστικά συλλογική. Προφανώς ομονοούμε μαζί τους για τον κατ' αρχάς συλλογικό χαρακτήρα της ευθύνης. Μία κοινωνία δεν μπορεί ποτέ να γίνει αυτόνομη, δηλαδή να αγγίξει το απαύγασμα της ελευθερίας, αν δεν αναλάβει τις ευθύνες της. Η συλλογικότητα όμως είναι αρκετά ασαφής όρος, ώστε να αποσιωπά τη συζήτηση για το είδος και την ποιότητά της. Για μία ιδεολογία, όπως η μαρξιστική, πάνω στην οποία θεμελιώθηκαν τον 20^ο αιώνα τα κράτη του μισού πλανήτη, η συλλογικότητα ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι μάλλον εμπνέεται από το Ρουσσωικό γενικό συμφέρον, οδηγεί στην ισχυροποίηση του κράτους και σε μία διαλεκτική ατόμου / δομής, που υπό προϋποθέσεις είναι ικανή να συντρίψει το άτομο. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε ότι η αντιπαράθεση στην ατομική ευθύνη της κυβέρνησης από μαρξιστική σκοπιά δεν μας οδηγεί αναπόφευκτα στη δημοκρατία αλλά δύναται επίσης να καταλήγει σε ολοκληρωτικές ατραπούς ενός πανίσχυρου κράτους και ατόμων / απλών εκτελεστών.

Από την άλλη, ως προς τη δικαιολόγηση της λήψης μέτρων κατά της πανδημίας και σε αντιπαράβολή με την ατομική ευθύνη του φιλελευθερισμού οι πιο προωθημένοι στιρνεριστές της γενιάς μας θα μιλήσουν για την ευθύνη απέναντι στην κοινότητα. Η στιρνερική ιδεολογία πράγματι αναγνωρίζει τις ευθύνες του

ατόμου έναντι της κοινότητας. Έχει όμως δύο σοβαρά λάθη, υπο-προϊόντα της αντι-διαλεκτικής φιλελεύθερων καταβολών σκέψης της, όπως δομήθηκε στην αυγή του 19^{ου} αιώνα. Εκκινεί από ένα αφηρημένο αυτεξούσιο άτομο, που προϋπάρχει της κοινωνίας. Τα άτομα των στιρνερικών, όπως και το φιλελεύθερο άτομο, ξεκινούν από μία ιδεατή προκοινωνική κατάσταση για να δομήσουν από τα κάτω ελεύθερες συναθροίσεις, όπως αυτά επιθυμούν. Έτσι όμως οι στιρνερικοί υποκύπτουν στο δεύτερο λάθος, την ιδεολογία της διαρκούς αντιπαράθεσης του ατόμου με την κοινωνία, όπου καταπίεση καθίσταται κάθε υποψία κοινωνικού κανόνα. Ελλείπει κάποια αντίληψη για την πραγματικότητα της διαλεκτικής ατόμου / κοινωνίας, οι στιρνερικοί αντιμετωπίζουν κριτικά -και σωστά- κάθε κυβερνητικό μέτρο προστασίας από την πανδημία, χωρίς ωστόσο να μπορούν να ξεπεράσουν το πρίσμα της ατομικότητας, πόσο μάλλον να σχηματίσουν μία δική τους αποδεκτή δέσμη μέτρων προστασίας. Η στιρνερική κοινότητα είναι τόσο εφήμερη όσο διαρκεί η απόλυτη συναίνεση όλων και καταρρέει με την πρώτη διαφωνία.

Στην Κοινοτική Ευθύνη και την Δημοκρατία

Έχουμε όμως πειστικές απαντήσεις στην φιλελεύθερη ιδεολογία της ατομικής ευθύνης και αυτές περιστρέφονται γύρω από την πραγματικότητα της ζώσας κινητοποιούμενης κοινότητας. Περισσότερο από κάθε φορά, ο ιός δείχνει πως οι άνθρωποι είμαστε διασυνδεδεμένοι μεταξύ μας και σε διαλεκτική σχέση με τις κοινοτικές και ευρύτερες κοινωνικές δομές, στις οποίες συμμετέχουμε και διαρκώς αναπαράγουμε. Στο μέτρο που έχουμε συνείδηση της διασύνδεσης αυτής και δεν μας έχει καταστήσει lost case η επιβολή φιλελεύθερων αξιών, λαμβάνουμε μέτρα ως κοινότητα και ασκούμε έμπρακτη κριτική, όπου απαιτείται, για μέτρα που επιβάλλονται από δομές έξωθεν αυτής. Η αναγνώριση της διαλεκτικής ατόμου / κοινότητας αλλά και ευρύτερα ατόμου / κοινωνίας, που προϋποθέτει η κοινοτική ευθύνη, θέτει αναπόφευκτα το ζήτημα της συμμετοχής, του τρόπου λήψης των αποφάσεων και, συνεπώς, της δημοκρατίας. Είμαστε λοιπόν με την κοινοτική ευθύνη απέναντι στις προκλήσεις της πανδημίας για

τον πολιτικό και δημοκρατικό χαρακτήρα της, όπως είμαστε με την κοινωνική αντιεξουσία με ορίζοντα την άμεση δημοκρατία για μία αυτόνομη κοινωνία.